

استاد ESTAD

ESKİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

[Journal Of Old Turkish Literature Researches]

[PROF. DR. ÂDEM CEYHAN'A 60. YAŞ ARMAĞANI]

E-ISSN: 2651-3013

DOI Number: 10.58659/estad.1467384

Cilt: 7 Sayı: 2 Haziran 2024

ss. 438-460

Makalenin Geliş

Tarihi

10/04/2024

Makalenin

Kabul Tarihi

21/05/2024

Yayın Tarihi

30/06/2024

ES'AD-I ERBİLÎ VE HZ. FÂTİMA MEVLİDİ (FARŞÇA-TÜRKÇE) [İNCELEME-METİN]

İdris KADIOĞLU¹

ÖZET

Şeyh Muhammed Es'ad (ö. 1931), son dönem klasik Türk edebiyatının önemli âlim şairlerinden biridir. Dört dilde (Türkçe, Farsça, Arapça, Kürtçe) yazılmış şiirlerinden oluşan mürettep bir *Divan*'ı vardır. Divan'ın mukaddimesi, şairin edebî kişiliğine dair önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Nakşibendî-Hâlidî şeyhi olan Muhammed Es'ad'ın ibadet ve ahlâka dair 1001 hadisın metni ve tercümesinden oluşan *Kenzü'l-İrfân* adlı eseri, onun ilmî şahsiyetini yansıtmaktadır. Risale ve mektuplarını edebî bir dil ve üslupla kaleme alan şair, bir risalesinde kendi kısa hayat hikâyesine de yer vermiştir. Türk edebiyatında türünün nadir örneklerinden biri olan Hz. Fâtıma Mevlidi (Farsça-Türkçe), Muhammed Es'ad'ın hem matbu *Divan*'ında yer almış hem de ayrı olarak basılmıştır. Bundan önce yapılan iki bilimsel çalışmada *Mevlid*'in matbu *Divan*'da yer alan Türkçe kısmı incelemesiyle birlikte yayımlanmıştır. Bu çalışmanın amacı, son devrin önemli âlim ve şairlerinden biri olan Şeyh Muhammed Es'ad'ı daha yakından tanımak ve *Hz. Fâtıma Mevlidi* adlı eserinin Farsça-Türkçe metnini birlikte neşretmektir. Çalışma, giriş ve iki ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın giriş bölümünde Erbilli Es'ad'ın hayatı, edebî kişiliği ve eserleri üzerinde durulmuştur.

¹ Prof. Dr., Dicle Üniversitesi, Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi ABD., ikadoglu@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-2671-3768

Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi [ESTAD]

[Prof. Dr. Âdem CEYHAN Armağanı]

Cilt: 7 Sayı: 2 Haziran 2024 ss. 438-460

Birinci bölümde adı geçen *Mevlid* incelenmiş, ikinci bölümde eserin metnine yer verilmiştir. Tartışma ve sonuç bölümünden sonra kısaltmalar ve kaynakça yazılmış, ekler bölümüne Mevlid'in matbu nüshasından iki sayfanın fotoğrafı eklenerek çalışma tamamlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Es'ad, Erbil, Hz. Fâtıma, mevlid, Farsça, Türkçe

ES'AD OF ERBIL AND MAWLID OF FATİMA (PERSICIAN-TURKISH) [REVIEW-TEXT]

ABSTRACT

Sheikh Muhammed Es'ad (d. 1931), is one of the important scholar-poets of the recent classical Turkish literature. He has a compiled Divan consisting of his poems written in four languages (Arabic, Persian, Kurdish, Turkish). The introduction of the Divan contains important information about the poet's literary personality. Naqshbandi-Khalidi sheikh Muhammad Es'ad's work titled *Kenzü'l-İrfân*, which consists of the text and translation of 1001 hadiths about worship and morality, reflects his scientific personality. The poet, who wrote his treatises and letters in a literary language and style, included a short section from his own life in one of his treatises. This book (Mawlid of Fatima in Persian-Turkish) is one of the rare examples of its genre. This book of Muhammed Es'ad was both included in the printed Divan and published separately. In two previous scientific studies, the Turkish part of Mevlid in the printed Divan was published with its analysis. The aim of this study is to get to know Sheikh Muhammed Esad, one of the important scholars and poets of the last period, better and to publish the Persian-Turkish comparative text of his book titled *Fatima's Mawlid*. The study consists of an introduction and two main parts. In the introduction part of the study, Erbilli Es'ad's life, literary personality and works are focused on. In the first part, Fâtıma's Mawlid was examined, and in the second part, the comparative text of Mawlid was included. After the discussion and conclusion section, abbreviations and bibliography were written, and the study was completed by adding photographs of two pages from the printed copy of mawlid in the appendices section.

Keywords: Es'ad, Erbil, Ms. Fatıma, mawlid, Persian, Turkish

GİRİŞ

Muhammed Es'ad-ı Erbilî (1847-1931)

1-Hayatı

DİA Es'ad Erbilî maddesinde kısaca Nakşibendî-Hâlidî şeyhi olarak tanıtılan bu zatın hayatı, edebî kişiliği ve eserleri hakkında² verilen bilgiler özetle

² Es'ad-ı Erbilî'nin hayatı, eserleri, görüşleri; onun yakın çevresi ve tanıkların hatıraları hakkında daha geniş bilgi için bk. Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr*, Yz., s. 191-199;

şöyledir: Erbil’de doğmuştur. Asıl adı Muhammed Es’ad’dır. Dedesi, Hâlid el-Bağdâdî’nin (ö. 1827) halifesi Hidâyetullah Efendi’dir. Babası, dedesinden sonra aynı tekkede şeyhlik görevinde bulunan Muhammed Sa’id Efendi’dir. Medrese tahsilini doğduğu bölgede tamamlayan Es’ad Efendi, yirmi üç yaşında Hâlidî şeyhi Tâhâ el-Harîrî’ye intisap etmiş, beş yıl sonra sülûkünü tamamlayarak hilâfet almıştır (1875). Aynı yıl hac görevini ifa etmiş, dönüşte şeyhinin vefat ettiğini öğrenince İstanbul’a gitmeye karar vermiştir. İstanbul’a yerleşmiş, Fâtih Camii’nde Hâfız divanından dersler okutmuştur. Beyazıt Camii’nin bir odasında kalırken II. Abdülhamid’in damadı Hâlid Paşa ile tanışmış, padişahın sarayına davet edilmiş ve saray tarafından Meclis-i Meşâyih üyeliğine atanmıştır. Kelâmî Dergâhı’nın şeyhliğine talip olmuş, bir süre sonra da adı geçen dergâhın şeyhliğine tayin edilmiştir (1883). Bu dergâhın şeyhi olduktan sonra daha geniş bir çevreye hitap etme imkânı bulan Es’ad Efendi, Sultan II. Abdülhamid (1876-1909) (ö. 1918) tarafından memleketi Erbil’e gönderilmiştir (1900). Burada bir tekkede irşat hizmetini sürdürmüş ve müntesipleriyle mektuplaşarak onların ilgilerini canlı tutmaya çalışmıştır. II. Meşrutiyet’ten (1908) sonra İstanbul’a tekrar dönen Es’ad Efendi, Kelâmî Dergâhı’nda tekke mensuplarının girişimiyle kurulan Cem’iyyet-i Sûfiyye adlı cemaatle birlikte faaliyete başlamıştır. Bu cemiyetin reisi Şeyhülislâm Mûsâ Kâzım Efendi, ikinci reisi ise Es’ad Efendi olmuştur. Es’ad Efendi yaptığı bir konuşmada Meşrutiyet idaresini ve taraftarlarını övmüş, Abdülhamid dönemini eleştiren ifadeler kullanmıştır. 1914’te yeniden Meclis-i Meşâyih azalığına getirilmiş, meclis reisinin istifası üzerine kısa bir süre sonra reis olmuştur. Sultan Mehmed Reşad (1909-1918) (ö.1918) tarafından hacca gönderilmiş, dönüşünde Meclis-i Meşâyih’teki görevinden istifa etmiştir. Üsküdar Çiçekçi’deki Selimiye Dergâhı’nın meşihatını da üzerine alarak oğlu Ali Efendi’yi vekâleten bu dergâhın şeyhliğine tayin ettirmiştir. Es’ad Efendi, irşat faaliyetlerini tekkelerin kapatıldığı 1925 yılına kadar sürdürmüştür. Tekkeler kapatıldıktan sonra inzivaya çekildiği Erenköy Kazasker’deki evinde sürekli polis gözetimi altında tutulmuş, Menemen Olayı ile (Aralık 1930) ilgisi olduğu gerekçesiyle oğlu Ali Efendi ile birlikte Menemen’e götürülüp idam talebiyle yargılanmıştır. Hakkında verilen idam cezası yaşlılığı sebebiyle müebbet hapse çevrilmiş, oğlu Ali Efendi ise idam edilmiştir. Es’ad Efendi, Menemen’de askerî hastanede tedavi görülürken bir

Ethem Cebecioğlu – Vahit Göktaş, *Muhammed Es’ad Erbilî*, Erkam Yayınları, İstanbul 2018, s. 6 vd.; Hasan Kâmil Yılmaz, “Es’ad Erbilî”, *DİA*, 11, İstanbul 1995, s. 348-349; Muhammed Es’ad Erbilî, *Divan-ı Es’ad*, Erkam Yayınları, İstanbul 2017, s. 5-6; <https://esaderbili.com/> (E.T.: 03.04.2024)

rivayete göre zehirlenerek 3-4 Mart 1931 gecesi vefat etmiştir. Cenazesi de ailesine verilmemiş, resmî makamlar tarafından Menemen'de defnedilmiştir. Mezarının bulunduğu arsa üzerinde 1962-1963 yıllarında bir cami yaptırılmıştır. İstanbul, Anadolu ve Balkanlar'da çok sayıda müntesibi bulunan Es'ad Efendi'nin silsilesi en yaygın olarak halifelerinden Mahmut Sami Ramazanoğlu (ö. 1984) tarafından sürdürülmüştür (Yılmaz, 1995:348-349).

2-Edebî Kişiliği

Es'ad-ı Erbilî'nin manzum eserleri karışık dilli *Divan* ve Hz. Fatıma için yazdığı *Mevlid* manzumesidir. Onun edebî kişiliği özellikle *Divan*'ındaki şiirlerine yansımıştır. *Divan*'ına yazdığı mukaddimede şiirde kullanılan mazmun ve mefhumlarla ilgi değerlendirmelerde bulunmakta ve divan edebiyatında kullanılan *kadın*, *saki*, *şarap*, *mey* gibi kelimelerin birer sembol olduğunu belirtmektedir. Tasavvufî hâlleri anlatmak için bunları kullanmakta bir beis olmadığını, bu mecazları hakikat sanmanın cahillikten veya hainlikten ileri geldiğini ifade etmektedir. Türkçe, Arapça, Farsça ve Kürtçeyi şiir yazacak seviyede bilen şair, şiirlerinde aruzu ustalıklı kullanmıştır. Mürettep divanında Farsça ve Türkçe şiirleri çoğunluktadır. *Divan*'ında az sayıda Arapça şiir ve bir de Kürtçe gazel bulunmaktadır. Bir mukaddime ve üç bölümden oluşan *Divan*'ının birinci bölümünde Farsça şiir ve tahmislere, ikinci bölümünde Türkçe şiir ve tahmislere, son bölümünde ise kendi şiirlerine yazılan tahmislere yer verilmiştir. Birinci bölümde elif harfinden başlayarak ye harfine kadar kafiyeli elli gazel (Farsça) yazılmıştır. "Muhammesât" başlığı altında on tahmis (Farsça) yer almaktadır. Bu bölümde Hâfız (ö. 1390), Hâlis (Şeyh Abdurrahman) (ö. 1858), Kelîm (ö. 1651), Mevlanâ Celâleddin (ö. 1273), Mevlanâ Hâlid (ö. 1827), Nur Ali Mağribî (ö. ?) ve Câmî'nin (ö. 1492) şiirlerinin tahmis edildiği görülmektedir. Terci, Methiye ve Kürtçe bir gazelden sonra bölümün sonuna 74 beyitlik *Hız. Fatıma Mevlidi* (Farsça) eklenmiştir. İkinci bölümün başında "Gazel-i Türki" başlığı altında yazılan ilk şiir "Gönül nûr-ı cemâlînden Habîbim bir ziyâ ister / Gözüm hâk-ı rehiñden ey tâbîbim tâtiyâ ister" matlalı meşhur gazeldir. Bu bölümde on yedi Türkçe gazel dışında Muallim Nâcî (ö. 1893), Şeyh Gâlib (ö. 1799), Hâlis (Şeyh Abdurrahman) (ö. 1858), Hüdâyî (ö. 1628), Emir Nigârî (ö. 1886), Nevres-i Kadîm (ö. 1762), Niyâzî Baba (Mısri) (ö. 1694), Muhibbî (ö. 1566), Şemseddin Sivasî (ö. 1597), Fuzulî (ö. 1556), Ziya Paşa (ö. 1880), Kazım Paşa (ö. 1890) ve diğer şairlerin şiirlerine yazılan nazire ve tahmisler vardır. Nakşibendî tarikatı silsilesi hakkındaki Türkçe manzume de bu bölümdedir. Bölümün sonunda 74 beyitlik *Hız. Fatıma Mevlidi* (Türkçe) yer almaktadır. Son bölümde "Zevât-ı

muhtereme tarafından gazeliyyât-ı fakîrâneme yapılmış olan tahmîs-i nefîsdir” başlığı altında Rüşdî (ö. 1919), Hamdî (ö. 1939), Tal‘at (ö. 1933?) ve Şâdî (ö. ?) mahlaslı şairlerin Türkçe tahmisleri mevcuttur. Es‘ad-ı Erbilî’nin edebî kişiliğini yansıtan divanı incelenmiş onun Hâfız, Kelîm ve Câmî gibi İranlı; Hâlis, Mevlânâ Hâlid, Nevres-i Kadîm gibi Iraklı (Kerkük-Bağdat); Fuzulî, Muhibbî ve Şeyh Gâlib gibi klasik Türk edebiyatı; Mevlânâ, Niyâzî-i Mısırî ve Şemseddin-i Sivasî gibi mutasavvîf şairlerden ayrıca Ziya Paşa, Muallim Nâcî ve Kâzım Paşa gibi Tanzimat dönemi şairlerinden etkilendiği görülmüştür. Onun Rüşdî, Hamdî, Tal‘at ve Şâdî mahlaslı şairleri de etkilediği söylenebilir.

Sefîne-i Evliyâ müellifi Osmanzâde Hüseyin Vassâf (ö. 1929) başta olmak üzere, Necip Fazıl Kısakürek (ö. 1983), Ali Ulvi Kurucu (ö. 2002), Danimarkalı psikolog Carl Vett (ö. ?) ve devrin diğer eleştirmenleri tarafından Es‘ad’ın şahsiyeti ve şairliğine dair değerlendirmeler yapılmıştır. Kurucu, onun din yolunda şehit edilmiş kâmil bir mümin, ihlaslı bir veli olduğu görüşündedir.

“Ali Ulvi Kurucu anlatır: İbrahim Sadri Bey (Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi’nin oğlu), Es‘ad Efendi’nin şiirlerini çok beğenmişti. ‘Yahu Allah aşkına, bana bu şiirleri yazın!’ dedi. Sonra şiirlerin diline dikkatimizi çekerek şöyle söyledi: ‘Efendiler, farkındasınızdır. Es‘ad Efendi’nin lisanının zenginliğine bakın! Sermayesi geniş olan tüccar büyük işler yapar. Dar olan bir iş göremez, ancak çoluk çocuğunun rızkını çıkarabilir. Şu şiirlerindeki zenginliğe bakınız. Bir kere ilim, irfan, bilgi var. His var, heyecan var. Hisleri, heyecanları yükseltecek, kanatlandırıp arş-ı âlâya kadar yükseltecek iman var. Zihinde, gönülde, ruhta denizler gibi dalgalanan hislerin, düşünce ve tasavvurların, hayallerin inkân âlemine çıkıp diğer insanlara intikalini temin eden mükemmel bir vasıta yani fevkalade bir lisan var. Şu kelimelere bakın, şair Es‘ad Efendi en ufak bir kelime sıkıntısı çekmiyor. His ve heyecanlarını neredeyse aynen bize de hissettirip duruyor. Bizi de heyecana getiriyor. Gözlerimizi yaşartıyor. Şu güzel Türkçeye bakın, bir de şimdi ne hâle sokulduğuna bakın.”³

Necip Fâzıl da, “Şiirlerine gelince; bunlar Şeyh Es‘ad Efendi’nin ince bir hassasiyet ve şiir kabiliyetine malik bulduklarına işaretler...” (Kısakürek, 1989:164) demek suretiyle onun şiir kabiliyetinin derecesine dikkat çekmiştir. *Sefîne-i Evliyâ* yazarı Hüseyin Vassâf, “Selika-i kalemiyyesi ve tarz-ı mânâdaki tevcihi kendisini sahife-i edebiyatta sernâme-i mübâhât eyleyecek derecededir.” (*Sefîne*, s. 193) diyerek onun edebiyat sahasında ulaştığı yüksek seviyeye işaret eder. Carl Vett ise *Dervişler Arasında İki Hafta* adıyla Türkçeye tercüme edilen hatıratında “1925 yılında İstanbul’daki Nakşibendi dervişleri arasında iki hafta geçirdim. Bu hatıratı yayımlamak gayesiyle tutmamıştım.

³ <https://esaderbili.com/portfolio/divan-i-esad/> (E.T.: 03.04.2024)

Ancak Şubat 1931'de Menemen'de idam cezasına çarptırılan 29 kişinin arasında, Şeyh Esat Efendi, oğlu ve dergâhta bir arada bulunduğum dervişlerden bazılarının da olması, orada yaşadığım tecrübelerin daha geniş çevreleri ilgilendirebileceğini düşünmeme neden oldu." (Cebecioğlu, 2022:199) diyerek tarihe tanıklık etmek istemiştir.

Es'ad Efendi'nin şiir yazacak düzeyde Arapça, Farsça, Kürtçe ve Türkçeye hâkim olduğu kendisi hayattayken neşredilen divanında açıkça görülmektedir. Türkçe şiirleri oldukça sade bir dil ve samimi bir edayla yazılmış olup çoğunlukla hakimane ve liriktir. Mutasavvıf bir şair olan Es'ad'ın tasavvufi şiirleri, halk şiiri ezgisi taşımakla beraber çoğunlukla klasik divan şiirinin dil ve anlatım özelliklerini yansıtmaktadır. Şeyh Gâlib'e nazire olarak yazdığını düşündüğümüz "Tecellâ-yı cemâliñden Habîbim nev-bahâr âteş / Gül âteş bülbül âteş sünbül âteş hâk u hâr âteş" matlalı şiiri çok beğenilmiş ve son devrin divan şairlerinden Şâdî tarafından tahmis edilmiştir. Bu tahminin ilk bendi şöyledir:

Tevellâ-yı kemâliñden yemîn âteş yesâr âteş

Tehâşâ-yı celâliñden mesâ âteş nehâr âteş

Nasıl olmaz bu hâletle bütûn dâr u diyâr âteş

"Tecellâ-yı cemâliñden Habîbim nev-bahâr âteş

Gül âteş bülbül âteş sünbül âteş hâk u hâr âteş" (Dîvân-ı Es'ad, 1337/1919, s. 67; 2017, s. 300)

Divan'daki "Gazel-i Türki" başlıklı ilk Türkçe gazel toplam yedi beyit olup aruzun *mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün* vezniyle yazılmıştır. Hz. Muhammed'i övmek ve onun şefaatinin talep etmek için na't türünde yazılmış bir şiirdir. Tasavvuf çevrelerinde sevilerek okunan ve bestelenerek icra edilen aşağıdaki gazel şairin Peygamber sevgisi, dünya görüşü, edebî kişiliği ve Türk diline vukufiyetini yansıtmaktadır.

Gönül nûr-ı cemâliñden Habîbim bir ziyâ ister

Gözüm hâk-ı rehiñden ey tabîbim tütüyâ ister

Safâ-yı sîneme zulmet veren jeng-i günâhımdır

Amân ey kân-ı ihsân zulmet-i kalbim cilâ ister

Yetiş imdâda ey şâh-ı Risâlet rûz-ı mahşerde
Ki derd-i bî-devâ-yı ma'siyet senden şifâ ister

Ne âb-ı dîdeden râhat ne âh-ı sîneden imdâd
Benim bâr-ı günâhım lutf-ı şâh-ı enbiyâ ister

Sarıldım dâmen-i ihsânına ey şâfi'-i ümmet
Dahîlek yâ Muhammed hasta cânım bir devâ ister

Gül-i ruhsârına meftûn olanlar şüphesiz sensiz
Ne mülk ü mâl ü câh ister ne de zevk u safâ ister

N'ola bir kerre şâd olsa cemâl-i bâ-kemâlinle

Ki kemter bendeñiz **Es'ad** saña olmak fedâ ister (Divân-ı Es'ad, 1337/1919, s. 31; 2017, s. 146)

3-Eserleri

Kenzü'l-İrfân: Bu eser İstanbul'da Mahmut Bey Matbaasında 1317/1900 ve 1327/1909 yıllarında iki defa eski harflerle neşredilmiştir. 138 bâbdan oluşan kitap ibadet ve ahlâka dair 1001 hadisın metin, tercüme ve şerhinden ibarettir. İlerleyen süreçte hadislerin kaynakları da gösterilerek eserin çeşitli yayınları yapılmıştır. Son olarak Erkam Yayınevi tarafından Osmanlıca kelimelerin anlamları günümüz Türkçesiyle verilerek yeni harflerle yayımlanmıştır (İstanbul, 2019).

Mektûbât: Bu eser İstanbul'da 1338/1920 ve 1343/1925'te iki defa eski harflerle neşredilmiştir. Erbil'de sürgünde iken dostlarına ve müntesiplerine gönderdiği mektupları ihtiva eden eserin ilk basımında 147, ikinci basımında 154 mektup yer almaktadır. Eserin Hasan Kâmil Yılmaz ve İrfan Gündüz tarafından yapılan baskısına (İstanbul 1983) iki mektup daha ilâve edilmiştir. *Tasavvuf*, *Mekârim-i Ahlâk* ve *Beyânu'l-Hak* dergilerinde yayımlanan makalelerinin çoğu Mektûbât'a girmiştir. Yılmaz ve Gündüz tarafından

hazırlanan eser, son olarak Erkam Yayınevi tarafından yayımlanmıştır (İstanbul, 2015).

Divan: Es'ad Efendi'nin çoğunluğu Farsça ve Türkçe şiirlerinden oluşan ve aruzla yazdığı mürettep divanı İstanbul'da Evkaf Matbaası'nda 1327/1909'da eski harflerle neşredilmiştir. Eserde Arapça ve Kürtçe birer şiir de vardır. Türkçe şiirleri sadeleştirilerek Cemal Bayık tarafından yayımlanmıştır (İstanbul 1991). Bu yayında Farsça şiirlerin Ali Nihad Tarlan tarafından yapılan tercümelerine de yer verilmiştir. "Divân-ı Es'ad Fârisî ve Türki" adıyla 1337/1919'da Evkâf Matbaasında basılan divanda Hz. Fatıma Mevlidi'nin hem Farsçası hem de Türkçe tercümesi ayrı yerlerde yer almaktadır. Bayık tarafından hazırlanan eser, son olarak Erkam Yayınevi tarafından yayımlanmıştır (İstanbul 2017). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi'nde divan üzerine "Es'ad Erbili'nin Türkçe Şiirlerinin Dinî-Tasavvufî Açısından Tahlili" başlıklı bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır (İstanbul, 2021); Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesinde hazırlanan "20. Yüzyılda Yazılmış Divanların İncelenmesi" başlıklı doktora tezinde ise son dönemde yazılmış çok sayıda divanla birlikte Erbilli Es'ad Divanı da incelenmiştir (Ankara, 2021). "Es'ad Erbili Divân'ında Vahdet-i Vücûd Düşüncesine İşâret Eden Şiirler" başlıklı bir makalede (*Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2021) *Divan*'daki şiirlerde vahdet-i vücûd düşüncesinin izleri sürülmüştür.

Risâle-i Es'adiyye ve Fâtîha-i Şerîfe Tercümesi: Birinci eserin tam adı *er-Risaletü'l-Es'adiyye fi't-Tarîkati'l-Aliyye*'dir. Eser, İstanbul'da Ahmet Kâmil Matbaası tarafından 1341/1923 ve 1343/1925 tarihlerinde iki defa basılmıştır. 1989'da yeni harflerle de basılan bu eser, Es'ad Efendi'nin tasavvufa dair küçük hacimli bir eseridir. 16 fasıldan oluşmaktadır. Sonunda Es'ad Efendi'nin, "kendi kaleminden müellif" başlığı altında yazdığı kısa hayat hikâyesi de bulunmaktadır. 30 sayfadan müteşekkildir. Bu eserde, tarikatın manası ve lüzumu, turuk-ı aliyenin kaynağı, zikrin lüzumu, mürşidin ahlâk ve evsafı, inâbe ve intisâb, zikr-i hafinin telkini, zikr-i hafî-zikr-i cehrî, halka-i zikrin fazileti, hatm-i hâcegânın halka ile yapılması, camilerde topluca yapılan cehrî zikir, râbîta, tevessül, hanımların zikre iştirakleri ve intisapları gibi konulara temas edilmektedir. Eserde hatm-i hâcegân duası da bulunmaktadır. *Fâtîha-i Şerîfe Tercümesi* (İstanbul 1327/1909), sekiz sayfadan ibaret olup ayrıca *Risâle-i Es'adiyye* ile birlikte basılmıştır (İstanbul 1986). İki eser birlikte yayına hazırlanmış ve Erkam Yayınevi tarafından yayımlanmıştır (İstanbul, 2020).

Tevhid Risâlesi Tercümesi: Evhadüddîn-i Belyânî'ye ait risâlenin tercümesidir. Yanlışlıkla Muhyiddin İbnü'l-Arabî'ye nispet edilen eser Ali Kadri tarafından yayımlanmıştır (İstanbul, 1337/1919).

Hz. Fâtıma Mevlidi (Mevlidü Fatımatî'z-Zehrâ ve Tercümesi): Çalışmamıza konu olan eserdir. Önce müstakil olarak neşredilen *Hiz. Fâtıma Mevlidi* şekil ve muhteva açısından incelenmiş, çalışmanın son bölümünde matbu nüshalara göre eserin tam metni (Farsça-Türkçe) sunulmuştur.

A-İNCELEME

Hiz. Fâtıma Mevlidi (Türkçe), içerisinde çok sayıda Arapça ve Farsça kelime ve tamlama barındıran ve klasik Osmanlıcanın son döneminin dil ve anlatım özelliklerini yansıtan nesih hatla yazılmış, harekeli bir metindir. Burada Farsça metnin serbest tercümesi yapılmış, hatta bazı mısra ve beyitler tercüme edilmeden olduğu gibi yazılmıştır. Tercüme edilen ve Farsça kelimelerin karşısına Türkçesinin aynen yazıldığı bir beyitte dünya, ahiret, evren, iç, dış, madde ve manaya müteallik tüm kelimeler, geniş Osmanlı coğrafyasının dil ve kültürünü yansıtan ortak kelime haznesinden alınmıştır. “Arş ve Kürsü, insan ve cinler, tüm varlık alemi; iç-dış, öznel ve nesnel şeyler, Firdevs ve diğer cennetler (Hz. Muhammed için yaratıldı.)” anlamını vererek günümüz Türkçesine aktarabildiğimiz bu beyitte “kevn ü mekân” kelimeleri mükevvenatı yani yaratılmış şeylerin tamamını ifade eder. Bu iki kelimenin hem birinci mısraa hem de ikinci mısraa cari olduğu söylenebilir. Zira bu tamlama dünyadakilerin yanı sıra öteki dünya ve ahiretteki tüm varlıkları içine alıp cem eden bir kelime öbeğidir. Mükevvenatı idrak eden mütefekkir bir okuyucu Arş, Kürsü, insan, cin, enfüs, afak, Firdevs ve Cennet gibi Türkçeleşmiş kelimeleri maddi-manevi boyutlarıyla kolayca kavrayabilir. Özellikle metnin birinci bölümü, enfüsü ve afakî tefekkürle âdem ve âlemde gözlem yapan bir düşünürün hakikat arayışını yansıtır. Mana âlemindeki bu arayışta Nûr-ı Muhammedî'yi keşfeden âşık, o nurun Hiz. Hatice'den Hiz. Fâtıma'ya intikalini müşahede eder. Hiz. Fatıma sevgisi Ehlibeyt sevgisine ve dolayısıyla Hiz. Peygamber sevgisine sonuçta hakiki aşka yani Allah sevgisine inkılap eder.

1-Türk Edebiyatında Hiz. Fatıma Mevlidleri

“Türk Edebiyatında Hiz. Ali ve Hiz. Fatıma Mevlidleri” üzerine kapsamlı bir araştırma yapan Hakan Yekbaş, Hiz. Ali için yazılmış dokuz, Hiz. Fatıma için yazılmış dört mevlid metni tespit etmiş ve bunları yayımlamıştır (Ankara, 2012). Kitabın tanıtım kısmında; “Elinizdeki kitap iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; Hiz. Ali için yazılmış dokuz mevlid ele alınmış, bu mevlidlerin şekil ve muhteva özellikleri hakkında ayrıntılı bir inceleme

yapılmış, literatürde yer almayan üç yeni mevlid metni ortaya çıkarılmıştır. İkinci bölümde ise Hz. Fatıma'nın doğumunu anlatan dört mevlid metnine yer verilmiştir. Bu metinlerden ikisi; ilk defa bu çalışmayla tanıtılmıştır.” bilgisine yer verilmiştir.⁴ Kitapta Abdî (s. 329-430), Süleyman Memduh (s. 431-447), Muhammed Es'ad Erbilî (s. 448-466) ve Mehmed Şemseddin (s. 467-494) tarafından yazılan toplam dört *Hz. Fâtıma Mevlidinin* metni yer almaktadır. Yekbaş, 15. yüzyılda Abdî tarafından kaleme alınan 964 beyitlik metnin en hacimli *Hz. Fâtıma Mevlidi* olduğunu kaydetmiştir (Yekbaş, 2012 : 317). “Mevlid-i Fâtıma'da Elma Yiyerek Hamile Kalma Motifi” başlıklı bir makalede (Uyaniker, 2022) Yekbaş tarafından yayınlanan Süleyman Memdüh'a ait “Vilâdetnâme-i Hazret-i Fâtıma” başlıklı metne büyük ölçüde benzeyen ancak beyit sayısı ve muhteviyatı bakımından bazı farklılıklar içeren benzer bir mevlidin çeviriyazılı metnine yer verilmiştir. Uyaniker tarafından yayımlanan bu mevlid metni, aşağıda verilen ilk iki beyitte görüldüğü gibi, M. Es'ad Erbilî mevlidiyle de şekil ve muhteva açısından benzerlik taşımaktadır.

Önce Allah ismini zıkr idelüm

Şükr idüp elţâfını fikr idelüm

Her kim Allah dirse gönli şâd olur

Şübhesüz vîrân iken âbâd olur (Uyaniker, 2022, s. 723)

2-Hz. Fâtıma Mevlidi

Yekbaş, “Türk Edebiyatında Hz. Ali ve Hz. Fatıma Mevlidleri” adlı kitabın ön sözünde “*Araplardan başlayarak Fâtımîler'e kadar uzanan bir geleneğin ürünü olan bu mevlidlerin Türk edebiyatında ilk örneklerine XV. yüzyılda rastlanmaktadır. Nicelik ve nitelik bakımından Hz. Muhammed mevlidlerinden etkilenen, hatta bazı yönleriyle onların bire bir benzeri olan bu eserler hakkında edebiyat tarihimizde yeterince araştırma yapılmadığı görülmektedir*” dedikten sonra bu tür mevlidlerin ortaya çıkmasında Hz. Muhammed için yazılan mevlidlerin ve Ehlibeyt'e duyulan samimî sevginin etkili olduğunu ifade etmiştir (İnat, 2012: 3376). Farsçası Es'ad-ı Erbilî'ye, tercümesi büyük oğlu Ali'ye ait olan bu eser (*Mevlidü Fatımatî'z-Zehrâ ve Tercümesi*) kütüphane

⁴ Kitapla ilgili tanıtım yazısı için bk. Mahmut İnat, “Türk Edebiyatında Hz. Ali ve Hz. Fâtıma Mevlidleri, Hazırlayan: Dr. Hakan Yekbaş, Asitan Kitap, Ankara, 2012, 494 s.” *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 7/4, Fall 2012, p. 3375-3378

kataloguna sehven “Sahaflar Şeyhizâde Es’ad Efendi, Mehmed Es’ad b. Ahmed el-Arabkiri, 1264/1848”⁵ şeklinde Arabgirli Es’ad Efendi adına kaydedilmiştir. Oysa eserin Fârisî kısmının *Kenzü’l-İrfân* müellifi Erbilli Muhammed Es’ad Efendi’ye, Türkçe tercümesinin ise büyük oğlu Ali Efendi’ye ait olduğu incelediğimiz matbu nüshanın [HE] son sayfasında açıkça görülmektedir (bk. Muhammed Es’ad Erbilî, 1327/1909, s. 13). Bundan yaklaşık on sene sonra “Divân-ı Es’ad Fârisî ve Türkî” adıyla 1337/1919’da Evkâf Matbaasında basılan divan nüshasında [DE] ise Mevlid’in Farsça (s.27-30) ve Türkçesi (s.61-64) ayrı sayfalarda yer almıştır.⁶ *Es’ad-ı Erbilî Divanı*, Farsça bölümünün Ali Nihat Tarlan tarafından yapılan tercümesi ve Türkçe bölümünün Cemal Bayık tarafından nesre çevirisi ile birlikte yayımlanmıştır.⁷ Mevlid’in matbu divanda yer alan Türkçe kısmı daha önce Hakan Yekbaş’ın “Türk Edebiyatında Hz. Ali ve Hz. Fatıma Mevlidleri” (2012: 448-466) kitabı ile editörlüğünü Bilal Kemikli’nin yaptığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayımlanan “*Mevlid Külliyyatı - Tanzimat’tan Günümüze- III*” adlı eserde yayımlanmıştır (Şengün, 2016: 283-290). Bu çalışmada önceki bilimsel yayınlarda istimal edilmeyen ve Mevlid’in (Farsça-Türkçe) ayrı baskısı olan HE nüshası ele alınmış, DE ile karşılaştırma yaparak okunmuştur. Ayrıca ihtiyaç hâlinde, *Mevlid Külliyyatı*’nda (MK) yer alan Türkçe mevlid metniyle de mukayese edilmiştir.

3-Mevlid’in Şekil ve Muhtevası

Mevlid’in (Farsça/Türkçe) mesnevi nazım şekliyle yazıldığı, şiirde aruz vezninin (*fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün*) ustalıkla kullanıldığı, beyit sayısının 74+74 toplam 148 olduğu görülmektedir. Üç bölümden oluşan eserde bölümlere ayrıca başlık yazılmamıştır.

Evvel Allâh adını zikir idelim	اولا نام خدا یاد آوریم
Fikr idüp eltâfına şükr idelim	شکر گویان فکر الطافش کنیم

beytiyle başlayan *Mevlid*’in birinci bölümünde Allah’ın varlığından birliğinden ve yüce sıfatlarından bahsedilmiş, âdem ve âlemin yaratılış sırrına, yaratılmışlar içerisinde insan nev’inin şerefine, bu şerefe kemal derecesinde mazhar olan Hz. Muhammed’in sayesinde bütün âlemin vücut bulduğuna değinilmiştir. Hz. Peygamberin Allah’ın sevgilisi olduğu ve âlemlere rahmet olarak gönderildiği üzerinde durulmuş, ona ve âl-i abâsına dua edip Fatıha okumanın fazileti vurgulanmıştır.

⁵ bk. <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/367135>

⁶ Muhammed Es’ad Erbilî, *Divan-ı Es’ad Fârisî ve Türkî*, Dersaadet 1337/1919

⁷ Muhammed Es’ad Erbilî, *Divan-ı Es’ad*, 2017

Matlaba geldi sıra ey sâmi'in Can kulağıyla bu sözi dinleyin	می کنم آغاز بر ماطلب همین بشنوید از گوش جان ای سامعین
---	--

beytiyle başlayan ve asıl konunun anlatıldığı bölümde Hz. Fâtıma (ra.) doğmadan önce Hz. Muhammed (as.) ve Hz. Hatice (ra.) arasında cereyan eden olağanüstü maceraya (cennetten iki elma gelmesi, çocuğun ana rahminde konuşması) değinilmiştir. Hz. Fâtıma'nın adı, sıfatları, soyu ve nesli övüldükten sonra onun dünyayı teşrihiyle meydana gelen olağandışı hâller ve babasının ona karşı duyduğu aşırı sevgi dile getirilmiştir.

Toğdı çün ol Fâtıma nûr-ı cihân Nûr ile toldı zemîn ü âsumân	زاد چون آن فاطمه نور جهان غرق نورش شد زمین و آسمان
---	---

beytiyle son bulan bölümde yer ve göklerin Hz. Fâtıma'nın doğumundan etkilenmesi, onun dünyayı nuruyla aydınlatması sade ve samimi bir dille anlatılır. Metnin dua bölümü olan son bölümde ise şairin Allah'a yalvarması, cehennemden uzak durmak ve cennete kavuşmak için Hz. Peygamber ve Ehlibeytine yakın olmanın önemini vurgulaması klasik mevlid metinlerindeki gibidir. Bu Mevlid'in diğerlerinden farklı olarak, Ehlibeyte özellikle Hz. Fâtıma'ya dua edip salavat getirmek, ahirette onun/onların şefaatine nail olmak, böylece Allah'tan af temennisinde bulunmak için yazıldığı söylenebilir. 33. beyitten sonra Hz. Fâtıma'nın vücuda gelmesi anlatılmaktadır. O nur, Hz. Peygamber'in ilk eşi ve hanımların en hayırlısı Hz. Hatice'ye intikal edince hamilelik vuku bulur. Müşrikler "Mustafa gerçekten peygamber ise kameri ikiye bölsün" derler. Hz. Hatice bu durum karşısında pek hüzünlenir. Aniden içinden bir ses "Asla korkma ve ümitsizliğe kapılma, Allah babamla beraberdir" der. Bu ses ana rahmindeki Fâtıma'nın sesidir. Onun adı Fâtıma, sıfatları ise Zehrâ Betül idi. O, Hz. Muhammed'in kızı, Hasan ve Hüseyin'in annesiydi. Onun üçüncü oğlunun ismi de Muhsin'di. *Bed'atün minnî* yani "Fâtıma benden bir parçadır" hadisi onun hakkında varit olmuştu. Hz. Peygamber onu canından çok sever, adeta onu melek olarak görürdü. Cennet kokusunu arzu etse onu öpüp koklardı. Hz. Fâtıma peygamberliğin ilk yılı cemaziyelahirin yirmisinde dünyayı teşrif etmiş, o doğduğunda yer ve gök nur ile dolmuştu. Bu bölüm; "Cehennem azabından kurtulmak istersen Peygamber'e ve âline salavat getir" anlamındaki beyitle son bulur. Mevlid'in sonunda;

Eyle tevfikin bana yâ Rab refik Olayım deryâ-yı lütfunda garîk	باشند ای و هاب توفیق رفیق باشم اندر بحر احسانت غریق
---	--

diyerek duaya başlayan Es'ad, kendisine ve bu sözleri dinleyenlere Cenabı Hak'tan yardım ve rahmet niyaz eder. On beyitlik bu bölümde sade ve samimi bir dille yakarışına devam eden şair, dinde samimi olanları sevindirmesini, din düşmanlarını perişan etmesini, İslam ordusunu düşman karşısında muzaffer

etmesini, bu sözleri yazanı ve yazılmasına vesile olanı mesut etmesini Allah'tan diler. Şefaata umarak mahşer gününde Ehlibeytin hizmetçisi olmayı, böylece cehennem azabından kurtulmayı, onların şefaatiyle cennete girmeyi talep eder. "Ey bağışlaması bol olan Allah'ım! Hz. Muhammed hürmetine bizi cennette Fâtıma'nın köşküne komşu eyle" diyerek yalvarır. Cemal ve kemal sahibi olan Allah'tan Ehlibeyte rahmet dileyerek sözlerini tamamlar.

4-Eserin Matbu Nüshaları

Bu çalışmada Hz. Fâtıma Mevlid'i'nin Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, Hüdâyî Efendi [HE] nüshası ele alınmıştır. Mevlid'in bu ayrı basım matbu nüshası harekeli, Kur'an hattıyla (nesih) yazılmış olup toplam 13 sayfadır. İç kapak ve ilk iki sayfaya numara verilmemiştir. Numarasız ve çeşitli şekillerle süslü olan iç kapak sayfasında Hüdâyî Efendi'nin kütüphane mührü vardır. Mühürde; "Kütüphanê-i Hazret-i Pîr Hüdâyî Kuddise Sırruhu'l-Âli 1334" yazılıdır. Numara verilmeyen birinci sayfada "Edebiyat, numara 99" yazısı, ikinci sayfada ise kitabın fiziki özellikleri "Ebâdı: 145x202-95x155, 1333" yazılmıştır. Metnin başladığı 2. sayfada kitabın başlığı ve Besmele yazıldıktan sonra önce Farsça sonra karşısına Türkçe tercümesi yazılmıştır. İlk sayfada (Farsça-Türkçe) toplam 10 beyit diğer sayfalarda 14 beyit vardır. İlk sayfa ikiden başlayarak her sayfanın baş-ortasına numara verilmiş 12. sayfanın sonunda "tem sene 1327/1909" kaydı yazılarak metin tamamlanmıştır. Metnin 13. sayfasında eserin kime ait olduğu yazılmış, ayrıca bu sayfaya da Hüdâyî Efendi'nin kütüphane mührü basılmıştır. Her sayfaya iki sütun hâlinde yazılan metinde her beyit bir tablo içerisindedir. 74'ü Farsça, 74'ü Türkçe toplam 148 beyit aynı ölçülerdeki tabloların içerisine yazılmıştır. Besmelenin üzerinde dairesel süsleme içerisinde kitabın adı yazılmış, üzerine mühür basılmıştır. Metin içerisinde başka başlık yoktur.

Metin hazırlanırken Mevlid'in HE nüshası ele alınmış, *Divan-ı Es'ad* [DE] ve *Mevlid Külliyyatı*'nda [MK] yer alan mevlid metinleri mukayese edilerek okunmuştur. Bir tablo içerisinde beyitlere numara verilerek önce Fârisî beytin Latin harfli çevirisi karşısına Türkçe tercümesinin Latin harfli çevirisi yazılmıştır. Osmanlıca metin Latin harflerine aktarılırken aslı uzunluklar "â-î-û" ile, ayın harfi ters apostrof (‘), hemze düz apostrof (') işareti ile gösterilmiştir. Sayfa numaraları köşeli parantez içinde nüsha kısaltmasıyla birlikte 2'den başlayarak 13'e kadar yazılmıştır. Bazı beyitlerin Farsça ve Türkçelerinin birebir aynı, bazılarında da sadece bir kelimenin farklı diğerlerinin aynı olduğu görülmüş, bu beyitlerin önüne bir (*) işareti konulduktan sonra günümüz Türkçesiyle dil içi çevirisi dipnotta yazılmıştır.

Nüshalar arasında ciddi bir fark tespit edilememiştir. Âyet ve hadislerden yapılan iktibasların meali ve kaynağı dipnota yazılarak verilmiştir.

B-METİN

1-Hz. Fâtıma Mevlidi [Farsça-Türkçe]

[HE, 2]

MEVLİD-İ ŞERÎF-İ FÂTIMATÜ'Z-ZEHRÂ RADIYALLÂHU TE'ÂLÂ 'ANHÂ

1.	[-•-/-•-/-•-] Evvel Allâh adını zikr idelim Fikr idüp eltâfına şükr idelim	[-•-/-•-/-•-] Evvelâ nâm-ı Hudâ yâd âverim Şükr-i gûyân fikr-i eltâfeş konim
2.	Her kim Allâh dise elbet şâd olur Şüphesiz vîrânesi âbâd olur	Her kesî Allâh goft ü şâd şod Bî-gumân vîrâneeş âbâd şod
3.	Zikr-i Hakk'a hasr iden efkârını Hâlık âsân eyleye her kârını	Âşıkî gû zikr şod efkâr-ı ü Hâlık âsân mikonedi her kâr-ı ü
4.	Lâ-cerem Allâh diyen mesrûr olur Her hatâsı 'afv olur mağfûr olur	Lâ-cerem Allâh gû mesrûr şod Her gunâheş 'afv şod magfûr şod
5.	Biz dahî zikr idelim Mevlâmızı Ehl-i imân çün yaratmışdır bizi	Mâ hemî sâzîm zikrullâh-râ Vâcib âmed çün ki Abdullâh-râ
[HE, 3]		
6.	Tâ ki rahmet eyleye biz kullara Cennete toğrı giden râhı vire	Tâ ki rahmethâ konedi ber-mâ za'if Sevk fermâyed be-şeh-râh-ı munif
7.	Bir-durur Hallâk-durur Perverdigâr Hayy u Bâkî'dir Cenâb-ı Kirdigâr	Vâhid'est u Fâtûr'est u Kirdigâr Hayy u Bâkî Kâdir u Perverdigâr
8.	Dest-i kudretle yaratdı gökleri 'Ayn-ı hikmetle zemîn u tağları	Ân binâ fermûd eflâk u zemîn Gerd evtâd-ı zemîn kûh-ı metîn
9.	Hem bitürdi yerde eşcâr u nebât Virdi hayvânâta anlardan hayât	Ân 'inâyet sâht eşcâr u nebât Dâd hayvânât-râ ez-vey hayât
10.	Âdemi kıldı şerif u pâk-rû Nik-tinet nik-siret nik-hû ⁸	Gerd âdem-râ şerif u pâk-rû Nik tinet nik siret nik hû
11.	Geldi neslinden Cenâb-ı Mustafâ Nûr-ı pâkinden bulup 'âlem safâ	Âmed ez-nesl-i munifeş Mustafâ Cumle 'âlem yâft ez-nüreş safâ
12.	Oldı mir'ât-ı kemâlât-ı Hudâ Mazhar-ı zât u sıfât-ı Kibriyâ ⁹	Geşt mir'ât-ı kemâlât-ı Hudâ Mazhar-ı zât u sıfât-ı Kibriyâ
[HE, 4]		
13.	Halk olundu sâyesinden 'âlemîn Şeş cihât u heft eflâk ü zemîn ¹⁰	Halk şod ez-sâye-i ü 'âlemîn Şeş cihât u heft eflâk u zemîn
14.	Ka'be Aksâ Zemzem ü Rûkn ü Makâm Dâr-ı dünyâ dâr-ı 'ukbâ bi't-tamâm ¹¹	Ka'be Aksâ Zemzem u Rukn u Makâm Dâr-ı dünyâ dâr-ı 'ukbâ bi't-temâm

⁸ [İnsanı şerefli ve temiz yüzlü kıldı; onu hoş tabiatlı, iyi kalpli, iyi huylu yarattı.]

⁹ [Hz. Muhammed, Cenabıhakk'ın kemâlatına ayna; zat ve sıfatlarına mazhar oldu.]

¹⁰ [Âlemler, altı taraf (ön, arka, sağ, sol, üst, alt), yedi kat gök ve zemin onun sayesinde yaratıldı.]

15.	'Arş u Kürs ü ins ü cân kevn ü mekân Enfüs ü âfâk u firdevs ü cinân* ¹²	'Arş u Kurs u ins u cân kevn u mekân Enfus u âfâk u Firdevs u cinân
16.	Mâh u hür oldı semâda münçeli Yirde Bû Bekr ü 'Ömer 'Osmân 'Ali	Mâh u hür ender semâ şod munceli Hem çu Bûbekr u 'Umer 'Usmân 'Ali
17.	Pâdişâh-ı kişver-i Esrâ odur Cedd-i Sibteyn u Ebu'z-Zehrâ odur	Pâdişâh-ı kişver-i Esrâ'st ü Cedd-i Sibteyn u Ebu'z-Zehrâ'st ü
18.	Bâ'is-i icâd-ı gül Fahru'r-rusûl Kible-i kevn ü mekân Hâdi's-sübül* ¹³	Bâ'is-i icâd-ı gul Fahru'r-rusul Kible-i kevn u mekân Hâdi's-subul
19.	Tâc u taht-ı cân u cism-i Ehl-i Beyt Kabza-dâr-ı mâ-rameyte iz rameyt* ¹⁴	Tâc u taht-ı cân u cism-i Ehl-i Beyt Kabza-dâr-ı mâ-rameyte iz rameyt* ¹⁵
	[HE, 5]	
20.	Rahemeten li'l-'âlemindir bî-gümân Oldı mahcûb-ı Hudâ-yı Müste'ân	Rahemeten lil'âlemîn şod bî-gumân Geşt mahcûb-ı Hudâ-yı Muste'ân
21.	<i>Bâğ-ı cennetden dilersen râyiha Ahmed ü Âl-i 'Abâ'ya Fâtiha</i>	<i>Ger hemî hvâhî zi-cennet râyiha Ahmed u Âl-i 'Abâ-râ Fâtiha</i>
22.	[Matlab-Maksat] Matlaba geldi sıra ey sâmi'in Cân kulağıyla bu sözi dinleyin	Mikonem âgâz-ı ber-matlab hem-in Bişnevîd ez-gûş-ı cân ey sâmi'in
23.	Böylece zabt eyledi ehl-i sikât 'Âleme nakl eyledi cem'-i ruvât	În çunîn şod zabt ez-ba'z-ı sikât Hem çunîn şod nakl ez-ba'z-ı ruvât
24.	Ol Hadice Fahr-i 'Âlem zevcesi Mü'minin u mü'minâtin anesi	Ân Hadice cuft-i Fahru'l-murselin Mâder-i pâk-i cemî'-i mü'minin
25.	Bir gün eylerken tefekkür cenneti Ârzü kılmış o nâz u ni'meti	Nâgehân rûzi be-hâtır rând ân Bûsitân-ı huld u gulzâr-ı cinân
26.	İltimâs itmiş o Şâh-ı kişvere Cennetin esmârını bir kez göre	İltimâsî gerd ez-ân pâdişâh Tâ koned esmâr-ı cennet-râ nigâh
	[HE, 6]	
27.	Gelmiş ol sâ'atde Cibrîl-i emîn Ellerinde iki sîb-i sükkerîn	Âmed ender lahza Cibrîl-i emîn Bûd der-desteş dü sîb-i sükkerîn
28.	Arz idüp ey Rahmeten li'l-'âlemîn Ol Hudâ-yı Kâdir u Rabb-i Mu'in	'Arz gerd ey Rahmeten li'l-'âlemîn Ân Hudâ-yı Kâdir u Rabb-i Mu'in
29.	İki elma bâğ-ı cennetden size Gönderüp fart-ı mahabbetden size	În dü sîb-i tâze ez-bâğ-ı berîn Mer turâ bi-fürâ'st ihsâneş mebîn
30.	Hem buyurmuş ol Hudâvend-i Mucîb Birini kılsun tenâvül ol Habîb	Hem bi-fermüd ân Hudâvend-i Mucîb Hod yekî sâzi tenâvül ey Habîb
31.	Diğerin kılsun 'atâ hâtûnına	V'ân diğer bahşi be-zevce muhterem

¹¹ [Kabe, Mescid-i Aksâ, Zemzem, Rûkn-i Hacerülesved ve İbrahim Makamı; dünya ve öteki dünya tamamen (onun yüzüsu hürmetine yaratıldı.)]

¹² [Arş ve Kürsü, insan ve cinler, tüm varlık alemi; iç-dış, öznel ve nesnel şeyler, Firdevs ve diğer cennetler (O'nun için vücut buldu).]

¹³ [Gülün yaratılış sebebi, Peygamberlerin medar-ı iftihar; kainatın kiblesi o, yol gösterici-rehberi odur (Hz. Muhammed sav.).]

¹⁴ [Taç, taht, ruh, cisim ve Ehlibeyt hepsi, "Attığın zaman da sen atmadın" sırrına mazhar oldular.]

¹⁵ "Attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı."
(Diyanet İşleri Meali)

<https://www.kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=8&ayet=17>

	Hürmet olsun zâtına mâ-dûnına	Mu'teber dâri verâ ey Bû'l-Kerem
32.	Der-'akab zir-i gışâ itsün anı Nûr ile sır-âb-ı dil kılsun anı	Der-'akab zir-i gışâ penhân konî Hem-seret ez-himmetet reyyân konî
33.	Halk ider Zehrâ'yı Mevlâ-yı Kerim Ol Cevâd u ol Ra'ûf u ol Rahim	Halk sâzed Fâtıma-râ ân Kerim Ân Cevâd u ân Ra'ûf u ân Rahim
	[HE, 7]	
34.	Hakk'ın emriyle hemân-dem ol Habîb Zevcesine virdi nûrundan nasîb	Ba'd-ez-ân bâ-emr-i Mevlâ ân Habîb Zevceeş-râ dâd ez-nûreş nasîb
35.	Ol Hadice Hazret-i hayru'n-nisâ Hem-ser-i pâk-i Cenâb-ı Mustafâ ¹⁶	Ân Hadice Hazret-i hayru'n-nisâ Hem-ser-i pâk-i Cenâb-ı Mustafâ
36.	Nûr-ı Zehrâ ile olmuş hâmile Vaz'-ı hamle muntazır hep 'â'ile	Nûr-ı Zehrâ-râ bi-şod ü hâmile Muntazır ber-vaz'-ı hamleş 'â'ile
37.	Müşrikün ise önünde didiler Mustafâ hak ise şakk itsün kamer	Hem der-ân-dem müşrikîn-i bi-haber Hvâstend ez-Mustafâ şakk-ı kamer
38.	İttîler tekzîbine çün ittifâk Ehl-i küfr ü ehl-i tezvîr u nifâk ¹⁷	Çün ki der-tekzîb gerdend ittifâk Ehl-i küfr ü ehl-i tezvîr u nifâk
39.	Pek hazîn oldı Hadice muhterem Didi eyvâh ey Nebiyy-i muhteşem	Geşt mahzûn ân Hadice muhterem Goft eyvâh ey Nebiyy-i muhteşem
40.	Nâgehân rahminden işitdi o dem Gevherâsâ bir hadis-i muntazam	Nâgehân bişunîd ez-süy-ı şikem Gevherâsâ yig hadis-i muntazam
	[HE, 8]	
41.	Ol dahi lâ-tahzenî lâ-terhebî ¹⁸ İnne zâtallâhi ma' zât-ı ebî ¹⁹	Bûd ân lâ-tahzenî lâ-terhebî İnne zâtallâhi ma' zât-ı ebî
42.	Ya'ni aslâ eyleme hüzn ü hirâs Vâlid-i mâcidledir Mevlâ-yı nâs	Ya'ni aslâ to me-kun hüzn ü hirâs Çunki bâşed bâ-peder Mevlâ-yı nâs
43.	Oldı 'İsâ-vâr ol dem râz-gû Gerçi rahm içre idi ol nîk-rû	Fâtıma şod hem-çu 'İsâ râz gû Gerçi ender batn bûd ân nîk rû
44.	Fâtıma hakkında ki lutf-ı Kadîr Yok ana nisvân içinde bir nazîr	Seyr kon der-vey inâyât-ı kadîr Z'ân ki der-nisvân neşod ü-râ nazîr
45.	Kendini mümtâz idüp zât-ı Hudâ Enbiyâ tebrikin eyleser revâ	İmtiyâzi yâft ez-zât-ı Hudâ Enbiyâ tebrikeş er sâzed revâ
46.	Nâm u na'tı Fâtıma Zehrâ Betül ²⁰ Mâder-i sıbteyn u hem bintü'r-Resûl ²¹	Nâm u na'teş Fâtıma Zehrâ Betül Mâder-i sıbteyn u hem bintü'r-Resûl
47.	Künyesi ümmü'l-Hasan ümmü'l-Hüseyn Çift-i pâki saff-der-i Bedr ü Huneyn	Künyeeş ümmü'l-Hasen ümmü'l-Huseyn Hem-ser-i ân saff-der-i Bedr ü Huneyn
	[HE, 9]	

¹⁶ [Hz. Hatice hanımların en hayırlısıdır. Hz. Muhammed'in mübarek zevcesidir.]

¹⁷ [Vaktaki, onu yalanlamak için birleşmişlerdi. Onlar inkarcı, yalancı ve bozgunculardır.]

¹⁸ " لَا تُحْزَنُ إِنَّ اللَّهَ مَعَنا " Buhârî, "Fezâilü Ashâbı'n-Nebî" 3652. <https://sunnah.com/bukhari:3652>. "Korkma Allah bizimle beraberdir." Hadisine telmih vardır.

¹⁹ [O dedi ki: "Mahzun olma ve korkma; muhakkak Allah Teâlâ babamla beraberdir."]

²⁰ Tam adı Ümmü'l-Haseneyn Fâtıma bint Muhammed ez-Zehrâ (ö. 11/632) olup Hz. Peygamber'in soyunu devam ettiren kızıdır. Beyaz tenli olması sebebiyle Zehrâ (Fâtımatü'z-Zehrâ), iffetli oluşundan dolayı Betül lakabıyla anılmıştır. Daha geniş bilgi için bk. <https://islamansiklopedisi.org.tr/fatima>

²¹ [Adı Fatma, sıfatı ise Zehra ve Betül'dür. Hasan ve Hüseyin'in annesi, Hz. Muhammed'in kızıdır.]

48.	Ümmü Muhsin'dir yine ol müntehab Habbezâ ni'mel-haseb ni'me'n-neseb* ²²	Ümmü Muhsin şod hemân gevher haseb Bihterîn-i hânedân zerrîn neseb
49.	Server itmiş Hakk anı hâtûnlara Cennet içre hem şefî' ümmetlere	Geşt bânû-yı zenân ender cinân Hem şefâ'at-h'vâh-ı ümmet bi-gümân
50.	<i>Bed'atün minni</i> hadis-i muhteşem Haklarında vârid oldı lâ-cerem	1 ü resid-zi hakk بضعة مني ²³ Der-hadis-i Mustafâ nûr-ı mecid
51.	Cismim içre âdetâ cândır didi Fâtıma hürî-i insândır didi	Der-meyân-ı cism-i men cân'est goft Fâtıma hürîyy-i insân'est goft
52.	Bûs iderdi koklar idi rüyımı Ârzü itdükde cennet bûyımı	Bûseeş mîdâd u rüyeş gerd bû Ger be-cennet dâşt Ahmed ârzü
53.	Oldı vaktâ Hakk'ın emri muktezi Hamlinin eyyâmı oldı mûnkazî	Mâ-hasal çün emr-i Hak şod muktazi Haml-i mâder-râ zamân şod munkazî
54.	Sâl-i ferh-i bi'setin birincisi Hem cümâde'l-âhirenin yirmisi	Sâl-i evvel bi'set-i Hayru'l-enâm V'ez cümâde'l-âhire bist u temâm
	[HE, 10]	
55.	Hicrete kalmış iken on üç sene Cum'a günü geldi ol pür-meymene	Pişter ez-hicreteş bâ sizda sâl Rûz-i cum'a âmed ân ferhunde fâl
56.	Hâzır-ı hizmet bütün kerrûbiyân Muntazır teşrifine lâhûtiyân	Hâzır-ı hizmet heme kerrûbiyân Muntazır ber-makdemeş lâhûtiyân
57.	Toğdı çün ol Fâtıma nûr-ı cihân Nûr ile toldı zemîn ü âsumân	Zâd çün ân Fâtıma nûr-ı cihân Gark-ı nûreş şod zemîn u âsumân
58.	[Salavat] <i>Ger dilersen nâr-ı dūzahdan necât Ahmed ü âl-i abâya vir salât</i>	<i>Ger to h'vâhî yâbi ez-dūzah necât Bahş ber-Peygamber u Zehrâ salât</i>
59.	Eylerim mahbûbımı yâ Rab şefî' Ol hümâ-yı kâbe kavseyn-i refî'	Mikonem yâ Rab Muhammed-râ şefî' Ân hümâ-yı kâbe kevseyn-i refî'
60.	Enbiyâ vü evliyânın cümlesin Hayder ü Zehrâ vü 'itret zümresin	Enbiyâ vü evliyâ-râ hem-künân Hayder ü Zehrâ vü 'itret-râ çünân
61.	Hem dehâlet eylerim ey pâdişâh Teşnegân-ı Kerbelâ'ya yâ İlâh	Bâr-ı diğer dârem ümmid ey Hudâ Ez-cenâb-ı teşnegân-ı Kerbelâ
	[HE, 11]	
62.	Mazhar-ı ismet olan sâdıklara Sîne-çâk ü dâğ-ı dil âşıklara	V'ân ki ma'sümend ez-şeyn-i günâh 'Âşıkân-ı sîne-çâk u dil pür âh
63.	Tâ karin-i 'afv ola 'isyânımız Cebr olunsun kesr ile noksânımız	'Afv-ı sâzî tâki 'isyân-ı me-râ Cebr-i sâzî kesr-i nuksân-ı me-râ
64.	Eyle tevfikin bana yâ Rab refik Olayım deryâ-yı lütfunda garik	Bâşed ey Vehhâb tevfikam refik Bâşem ender bahr-ı ihsânet garik
65.	Sâmi'ine eyle yâ Rab mağfîret Ya'ni oldukça muhibb-i Ehl-i Beyt	Sâm'ân-râ yâd kon bâ-mağfîret Ez-muhibb-i hânedân-ı Ehl-i Beyt
66.	Dîne düşmen olanı makhûr kıl Dîni hâlis olanı mesrûr kıl	Kahr kon yâ Rab 'adüvv-i dîn-râ Şâd kon ihvân-ı dîn âyin-râ

²² [O seçkin kadın (Hz. Fatıma) Muhsin'in de annesidir. Maşallah! Bu ne güzel soy, bu ne güzel mevki.]

²³ فَطِمَةُ بَضْعَةٌ مِنِّي، فَمَنْ أَغْضَبَهَا أَغْضَبَنِي Buhârî, "Fezâilü Ashâbı'n-Nebî", 3714. <https://sunnah.com/bukhari:3714>. "Fâtıma benden bir parçadır, kim onu incitirse beni incitmiş olur."

67.	Leşker-i İslâm'a vir dâ'im zafer Düşmen üzre gâlib olsun her sefer	Leşker-i İslâmiyân yâyed zafer Düşmenân-ı düst-ı hak-râ her sefer
68.	Bâ'is-i nazmı dahi mesrûr kıl Nâzım ile kâtibi mağfûr kıl	Bâ'is-i in nazm-râ mesrûr kon Nâzımeş bâ-kâtibeş mağfûr kon
	[HE, 12]	
69.	Hâdimân-ı Ehl-i Beyt'e dâhil it Yevm-i mahşerde beni ey Rabb-i beyt	Der-meyân-ı hâdimân-ı Ehl-i Beyt Haşr kon in bende-râ ey Rabb-i beyt
70.	Tâ ki olsunlar bana ol dem şefi' Ol cenâbân-ı ulu'l-kadri'r-refi'	Rûz-i mahşer tâ ki bâşendem şefi' Ân cenâbân-ı ulu'l-kadri'r-refi'
71.	Nâr-ı düzahdan 'inâyet kıl emân Cennetin ihsân buyur yâ Müste'ân	Ez-'azâb-ı nâr-ı düzah dih emân Cennetet ber-mâ bibahş ey Müste'ân
72.	Fahr-i 'Âlem hürmeti'çün yâ Gafûr Kasr-ı Zehrâ'dan beni sen itme dür	Hem be-kadr-i hürmet-i zât-ı Resûl Kon me-râ hem-sâye bâ-kasr-ı Betûl
73.	Mahrem-i esrâr u nâzır ber-cemâl Kıl bizi yâ ze'l-Celâli ve'l-Kemâl	Mahrem-i esrâr u nâzır ber-cemâl Kon me-râ yâ ze'l-Celâli ve'l-Kemâl
74.	<i>Ehl-i Beyt'e fâtîha olsun hemîn Rahmetullâhi 'aleyhim ecma'in</i> ²⁴	<i>Fâtîha ber-Fâtîma'v sâdât-ı dîn Rahmetullâhi 'aleyhim ecma'in</i>
	Tem.	Sene: h.1327/m.1909

[HE, 13] Fuhûl-ı 'ulemâ ve ecille-i meşâyih-ı Nakşibendiyye ve Kâdiriyyeden *Kenzü'l-İrfân* mü'ellifi faziletli **el-Hâc Muhammed Es'ad Efendi** hazretlerinin taraf-ı fâzılânelerinden silk-i nazma çekilen Fârisiyyü'l-'ibâre Hazret-i Fâtîmatü'z-Zehrâ *radiyallâhu te'âlâ 'anhâ* efendimiz hazretlerinin mevlid-i şerîfleri ile mahdûm-ı 'âlîleri 'Ali Efendi tarafından yapılan Türkçe terceme-i nefîseleridir.

2-Tartışma

HE nüshasının sonundaki notta şu bilgi dikkat çekmektedir: “Âlimlerin en üstünü ve Nakşibendî-Kadirî şeyhlerinin büyüklerinden *Kenzü'l-İrfân* adlı eserin müellifi, faziletli el-Hâc Muhammed Es'ad Efendi hazretleri tarafından nazma çekilen Farsça Hz. Fâtîma efendimiz hazretlerinin Mevlid-i şerîfleri ile büyük oğlu Ali Efendi tarafından yapılan Türkçe güzel tercümeleridir” (HE, s. 13). Bu bilgi notuna göre Hz. Fâtîma Mevlidi'nin Farsçası Muhammed Es'ad Efendi'ye Türkçe tercümesi ise büyük oğlu Ali Efendi'ye aittir.

Erkam Yayınevi tarafından yayımlanan *Divan-ı Es'ad*'ın son neşrinin ön sözünde (İstanbul, 2017) “Divan'da Farsça ve Türkçe olarak yer alan Mevlid-i Fâtîma'nın Türkçesi de Farsçası da Es'ad Efendi'ye aittir.” cümlesi dikkat çekmektedir. Araştırmacıların ihtilafa düştüğü bu konuda hangi bilginin daha sağlam olduğu tam olarak açıklığa kavuşmamıştır.

²⁴ [Hemencecik Ehlibeyte Fatiha okunsun; Allah'ın rahmeti onların üzerine olsun.]

Tartışılan diğer bir mesele ise hem Farsça hem de Türkçe olarak yazılan *Hz. Fatıma Mevlidi*'nin hangisinin daha önce yazıldığıdır. Bize göre her iki metnin müellifi aynı ise önce-sonra tartışması yersizdir. Mevlid metinleri baba-oğula ait ise önce Farsçasının babası tarafından (Muhammed Es'ad) yazıldığı sonra büyük oğlu (Ali) tarafından Türkçeye tercüme edildiği söylenebilir. Mevcut belgeye göre *Hz. Fatıma Mevlidi* (Fasça-Türkçe) baba-oğul tarafından yazılmış ve her ikisi de hayatta iken birlikte neşredilmiştir (İstanbul, 1327/1909).

Bazı internet kaynaklarında adı geçen oğlu Mehmed Ali aynı kişi zannedilmektedir. (*Mahkemede, hakkında verilen idam cezası yaşlılığı sebebiyle müebbet hapse çevrildi. Oğlu Mehmed Ali Efendi ise idam edildi.*)²⁵ Oysa *Sefine-i Evliyâ*'da Es'ad Efendi'nin büyük oğlu Ali'den başka Mehmed adlı diğer bir oğlunun da adı geçmektedir.²⁶ Dolayısıyla mevlidi Türkçeye tercüme eden ve babası ile beraber idam cezasına mahkum edilen kişi Mehmed Ali değil, şairin büyük oğlu Ali Efendi'dir.

SONUÇ

Bu çalışmada Erbilli Muhammed Es'ad ve *Hz. Fâtıma Mevlidi* üzerinde durulmuştur. 1847 yılında Kerkük sancağına bağlı Erbil kasabasında doğan Muhammed Es'ad, şeyhi vefat edinci İstanbul'a gitmiş, oraya yerleşmiş ve Kelâmî Dergâhı'nda irşat faaliyetlerine başlamıştır. Tekke ve zaviyelerin kapatılmasından sonra (1925), Menemen hadisesi de bahane edilerek büyük oğlu Ali Efendi ile birlikte idam cezasına çarptırılmıştır. Oğlu Ali idam edilmiş (1930), yaşından dolayı kendisinin cezası müebbet hapse çevrilmiştir. 1931 yılında Menemen'de vefat eden Muhammed Es'ad Efendi'nin kabri vefat ettiği yeredir. Onun ilmi yönünü ortaya koyduğu en önemli eseri *Kenzü'l-İrfân*, edebî kişiliğini ve şairliğini gösteren en önemli eseri ise Farsça-Türkçe kaleme aldığı mürettep *Divan*'dır. Divanının incelenmesi neticesinde klasik Fars edebiyatı, Türk edebiyatı ve Türk tasavvuf edebiyatının mümtaz şairlerinin şiirlerine nazire ve tahmisler yazdığı, kendi şiirlerinin de başka Türk şairlerince tahmis edildiği görülmüştür. Şairin nazire ve tahmis geleneği içerisinde mühim bir yer tuttuğu sonucuna varılmıştır.

Divan'ının baskı nüshalarında ayrı sayfalarda yer alan *Hz. Fâtıma Mevlidi*'nin ilk önce müstakil bir eser olarak kaleme alındığı ve şairin sağlığında eski

²⁵ bk. <https://esaderbili.com/> (E.T.: 03.04.2024)

²⁶ Hüseyin Vassâf Efendi, Erbili Şeyh Muhammed Es'ad Efendi biyografisinin sonunda "evlâdı" notunu düşmüş ve şu isimleri zikretmiştir: "Esmâ ve Saâdet hanım adlı iki kerimesi (kız evlat), Şeyh Ali ve Şeyh Mehmed adlı iki mahdümü (erkek evlad), Taha adlı bir hafidi (torun) vardır." Bk. *Sefine-i Evliyâ* (yz.), s. 198.

harflerle neşredildiği görülmektedir. Bu eser, kütüphane katalogunda başka bir Es'ad (Arabkiri) adına kayıtlı olduğu için dikkatimizi çekmişti. Erbilli Es'ad Efendi'ye aidiyeti daha önce yapılan bilimsel çalışma ve yayınlarla zaten kesinlik kazanmış olan bu mevlidin Arabkirli Sahhaflar Şeyhizâde Es'ad Efendi'ye ait olma ihtimali yoktur. Dolayısıyla bu ve benzeri künye bilgileri yanlış girilmiş olan eserlerin kütüphane katalog bilgisinin güncellenmesi önem arz etmektedir.

Hz. Fâtıma Mevlidi, Farsça ve Osmanlı Türkçesinin özellikle şiir dilinde anlamca birbirine çok yaklaştığını gösteren örnek bir metindir. Çok sayıda Türkçeleşmiş Arapça-Farsça kelimenin genelde divan şiirinde özelde bu metinde bir arada kullanıldığını görmek mümkündür. Türkçe tercümesiyle birlikte neşredilen bu mevlid metninin Farsça-Türkçe öğretimi açısından da oldukça önemli olduğunu söyleyebiliriz.

KISALTMALAR

[DE]: Divân-ı Es'ad Fârisî ve Türkî

[HE]: Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, Hüdayî Efendi

[MK]: Mevlid Külliyyatı

DİA: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi

KAYNAKÇA

AKKAŞ, Durmuş Ali (2021). *Es'ad Erbilî'nin Türkçe Şiirlerinin Dinî-Tasavvufî Açından Tahlili*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Sabahattin Zaim Üniversitesi.

BEKİ, Melahat (2021). "Es'ad Erbilî Divân'ında Vahdet-i Vücûd Düşüncesine İşâret Eden Şiirler". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 26/2, s.s.177-193.

Carl Vett (2022). *Dervişler Arasında İki Hafta* (Çev: Ethem Cebecioğlu), İstanbul: Kaknüs Yayınları.

CEBECİOĞLU, Ethem; GÖKTAŞ, Vahit (2018). *Muhammed Es'ad Erbilî (k.s.)*, İstanbul: Erkam Yayınları.

GÖKÇE, Emrah (2021). *20. Yüzyılda Yazılmış Divanların İncelenmesi*, Doktora Tezi, Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.

Hüseyin Vassâf (Osmanzâde). *Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışalar, No: 02306, s. 191-199.

İNAT, Mahmut (2012). “Türk Edebiyatında Hz. Ali Ve Hz. Fâtıma Mevlidleri, Hazırlayan: Dr. Hakan Yekbaş, Asitan Kitap, Ankara, 2012, 494 s.” *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 7/4, Fall 2012, p. 3375-3378.

KANAR, Mehmet (2019). *Farsça Türkçe Sözlük*. İstanbul: Say Yayınları.

KEMİKLİ, Bilal; AKKUŞ, Mehmet (Editörler) (2016). *Mevlid Külliyyatı* (3 Cilt), İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

KISAKÜREK, Necip Fazıl (1989). *Son Devrin Din Mazlumları*, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.

Muhammed Es‘ad Erbilî (1327/1909). *Mevlidü Fatımatî'z-Zehrâ ve Tercümesi*, Dersaadet.

Muhammed Es‘ad Erbilî (1337/1919). *Divan-ı Es‘ad Fârisî ve Türkî*, Dersaadet.

Muhammed Es‘ad Erbilî (2015). *Mektubat*, (Haz: Kâmil Yılmaz, İrfan Gündüz), İstanbul: Erkam Yayınları.

Muhammed Es‘ad Erbilî (2017). *Divan-ı Es‘ad*, (Ed: Cemal Bayık), İstanbul: Erkam Yayınları.

Muhammed Es‘ad Erbilî (2019). *Kenzü'l-irfân 1001 Hadis*, (Ed: Salih Zeki Meriç), İstanbul: Erkam Yayınları.

Muhammed Es‘ad Erbilî (2020). *Risale-i Es‘adiyye ve Fâtiha-i Şerîfe Tercümesi*, (Ed: Salih Zeki Meriç), İstanbul: Erkam Yayınları.

ŞENGÜN, Necdet (2016). *Es‘ad Erbilî ve Hz. Fâtıma Mevlidi*, *Mevlid Külliyyatı - Tanzimattan Günümüze-III* (Ed: Bilal Kemikli), İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, s.s. 283-290.

UYANIKER, Nursel (2022). “Mevlid-i Fâtıma’da Elma Yiyerek Hamile Kalma Motifi”. *TUDED*, 62(2), 709-727. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2683631> [E.T.: 17.05.2024]

UZUN, Mustafa İsmet (1995). “Fâtıma, Edebiyat”, *DİA*, C. 12, s. 223-224.

YEKBAŞ, Hakan (2012), *Türk Edebiyatında Hz. Ali ve Hz. Fatıma Mevlidleri*, Ankara: Asitan Yayıncılık.

YILMAZ, Hasan Kâmil (1995). “Es‘ad Erbilî”, *DİA*, C. 11, s. 348-349.

ELEKTRONİK KAYNAKALR (Web Sitesi)

Buhârî, “Fezâilü Ashâbı'n-Nebî” 3652. <https://sunnah.com/bukhari:3652>
[E.T.: 03.04.2024]

Buhârî, “Fezâilü Ashâbı'n-Nebî” 3714. <https://sunnah.com/bukhari:3714>
[E.T.: 03.04.2024]

Kubbealtı Lugatı, <http://www.lugatim.com/> [E.T.: 03.04.2024]

Kur'an Meali, <https://www.kuranmeali.com/> [E.T.: 03.04.2024]

Mevlidü Fatımatı'z-Zehra, <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/367135>
[E.T.: 03.04.2024]

Muhammed Es'ad Erbilî, <https://esaderbili.com/> [E.T.: 03.04.2024]

Osmanlıca Sözlükler, <https://www.osmanlicasozlukler.com/> [E.T.: 27. 12.
2023]

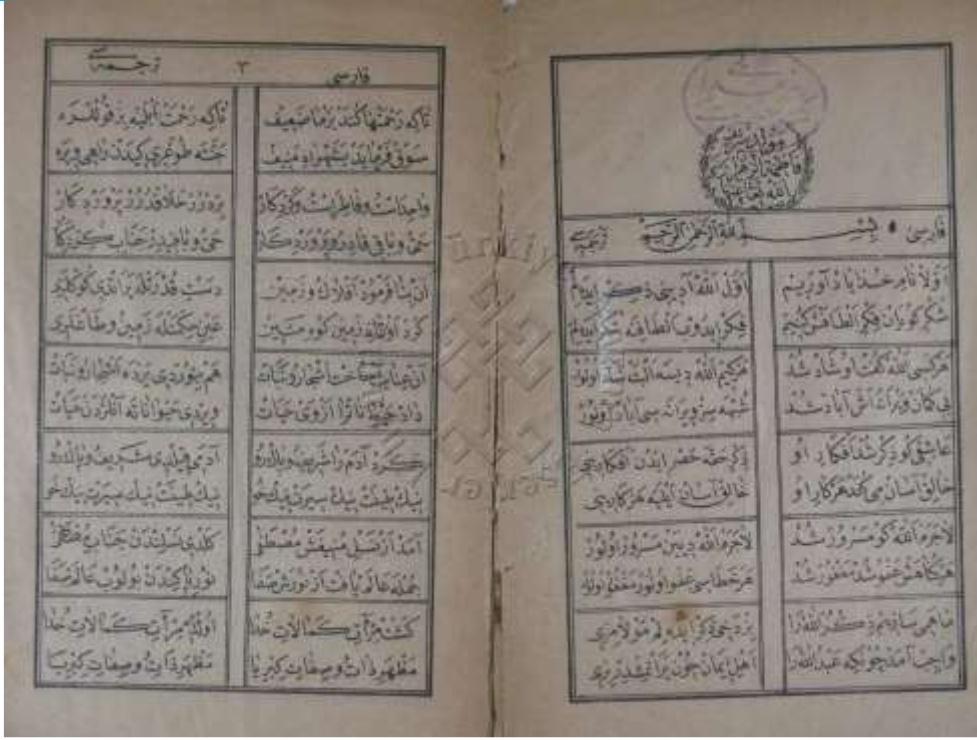
Tarih Çevirme Kılavuzu, <http://www.ttk.gov.tr/genel/tarih-cevirme-kilavuzu>
[E.T.: 03.04.2024].

TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/> [E.T.: 03.04.2024]

Türk Dil Kurumu Sözlükler, <https://sozluk.gov.tr/> [E.T.: 03.04.2024]

EKLER

EK-1. Hacı Selim Ağa Kütüphanesi-Hüdaî Efendi, 01333, (HE, s.2-3)

EK-2. Hacı Selim Ağa Kütüphanesi-Hüdaî Efendi, 01333, (HE, s.12-13)

